

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2025.5>

О. С. Нестерович
доктор філософії з права, доцент,
проректор з навчально-виховної роботи та соціального розвитку
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
orcid.org/0000-0002-7697-6750

ОСОБЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СПОРТІ

У статті досліджено особливості дисциплінарної відповідальності у спорті як правового інституту, що функціонує на перетині трудового права, приватного саморегулювання спортивних федерацій і ліг та міжнародних стандартів справедливого розгляду. Актуальність теми зумовлена тим, що дисциплінарні санкції у спорті (відсторонення, дискваліфікація, заборона участі, штрафи, обмеження реєстрації, санкції за невиконання рішень) мають кар'єрні та істотні економічні наслідки й здатні фактично обмежувати доступ особи до професії. Це перетворює «внутрішньоспортивні» заходи реагування на інструмент, який за своїм ефектом наближається до трудових наслідків (позбавлення заробітку, втрати контракту, неможливості виконувати трудову функцію), а тому вимагає підвищених вимог до правової визначеності, пропорційності та належної процедури.

У результаті доведено, що дисциплінарна відповідальність у спорті має гібридний характер і повинна спиратися на мінімальний стандарт процесуальних гарантій: завчасне повідомлення про обвинувачення, доступ до матеріалів справи, право бути заслуханим, змагальність і рівність сторін, незалежність та неупередженість складу органу, передбачуваність санкцій і послідовність санкційної практики, а також реальну можливість ефективного оскарження. Показано, що сфери з найбільш «каральним» потенціалом (зокрема антидопінг) актуалізують питання стандарту доказування, балансу конфіденційності й публічної довіри, а також співвідношення спортивної дисципліни з публічно-правовою реакцією держави.

Для України сформульовано висновок про необхідність чіткого узгодження спортивних дисциплінарних процедур з базовими трудовими гарантіями, оскільки національне регулювання професійного спорту прямо поєднує трудове право з регламентами спортивних та міжнародних організацій. Практичними орієнтирами визначено: (1) розмежування випадків, коли спортивна санкція є внутрішнім наслідком участі у змаганнях, і випадків, коли вона фактично трансформується у трудо-правовий наслідок; (2) закріплення мінімальних стандартів належної процедури в дисциплінарних регламентах федерацій/ліг; (3) інституційне посилення незалежності дисциплінарних органів (правила формування складу, запобігання конфлікту інтересів, прозорість); (4) уніфікація підходів до санкційної політики та мотивування рішень; (5) забезпечення ефективного механізму апеляції/перегляду.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, спорт, антидопінгова політика, стягнення, державне регулювання, трудова дисципліна, трудові відносини, спортивні санкції.

Nesterovych O. S. FEATURES OF DISCIPLINARY RESPONSIBILITY IN SPORT

The article examines the peculiarities of disciplinary responsibility in sports as a legal institution operating at the intersection of labor law, private self-regulation of sports federations and leagues, and international standards of fair trial. The relevance of the topic is due to the fact that disciplinary sanctions in sports (suspension, disqualification, ban on participation, fines, registration restrictions, sanctions for non-compliance with decisions) have career and significant economic consequences and can effectively restrict a person's access to the profession. This transforms "intra-sport" response measures into an instrument that, in its effect, approximates labor consequences (loss of earnings, loss of contract, inability to perform labor functions) and therefore requires increased demands for legal certainty, proportionality, and due process.

As a result, it has been proven that disciplinary responsibility in sport is hybrid in nature and must be based on minimum standards of procedural guarantees: advance notice of charges, access to case materials, the right to be heard, adversarial proceedings and equality of arms, independence and impartiality of the body, predictability of sanctions and consistency in sanctioning practice, as well as a real opportunity for effective appeal. It is shown that areas with the most "punitive" potential (in particular, anti-doping) raise the issues of the standard of proof, the balance between confidentiality and public trust, and the relationship between sports discipline and the public-law response of the state.

For Ukraine, a conclusion has been formulated on the need for clear coordination of sports disciplinary procedures with basic labor guarantees, since national regulation of professional sports directly combines labor law with the regulations of sports and international organizations. The following practical guidelines have been identified: (1) distinguishing between cases where a sports sanction is an internal consequence of participation in competitions and cases where it actually transforms into a labor law consequence; (2) establishing minimum standards of due process in the disciplinary regulations of federations/leagues; (3) institutional strengthening of the independence of disciplinary bodies (rules for forming their composition, preventing conflicts of interest, transparency); (4) unification of approaches to sanction policy and motivation of decisions; (5) ensuring an effective appeal/review mechanism.

Key words: disciplinary responsibility, sport, anti-doping policy, penalties, state regulation, labor discipline, labor relations, sports sanctions.

Сучасний спорт (особливо професійний) є сферою з високим рівнем «нормативної щільності»: поряд із державним регулюванням діють приватні правила та кодекси спортивних федерацій, ліг і міжнародних організацій, які встановлюють стандарти поведінки, перелік порушень і санкції. У цьому контексті дисциплінарна відповідальність у спорті набуває подвійної природи: з одного боку, вона пов'язана з трудовою дисципліною та статусом спортсмена/тренера як працівника, а з іншого – ґрунтується на членстві або підпорядкуванні правилам спортивної організації, що фактично формує автономний «приватний правопорядок» спорту.

Українське законодавство прямо підкреслює комплексність регулювання професійного спорту: професійний спорт визначається як комерційний напрям діяльності, пов'язаний із підготовкою та участю у змаганнях, що є основним джерелом доходу спортсменів та фахівців, і здійснюється відповідно до законодавства, зокрема й норм трудового права, а також статутних/регламентних документів спортивних суб'єктів та міжнародних організацій [1]. Водночас правила спортивних змагань та інші регламенти розробляються спортивними організаціями та затверджуються у встановленому порядку, що на практиці посилює роль «внутрішніх» дисциплінарних процедур і органів (контрольно-дисциплінарних комітетів, дисциплінарних палат тощо).

Постановка проблеми. Дисциплінарна відповідальність у спорті має «подвійну природу»: з одного боку, вона реалізується через трудові (або квазітрудова) відносини між клубом/організацією та спортсменом, тренером, суддею чи іншим персоналом; з іншого – через приватне регулювання спортивних федерацій і ліг, які встановлюють правила поведінки та санкції як умову допуску до участі у спорті. У такій моделі дисциплінарне провадження нерідко виходить за межі «внутрішньої справи організації» й безпосередньо впливає на професійну репутацію, кар'єру та економічні права особи, включно з можливістю продовжувати діяльність у відповідному виді спорту.

Проблема полягає в тому, що спорт як саморегульована сфера створює ризики структурного конфлікту інтересів під час розслідування та розгляду дисциплінарних справ (порядок призначення органів, залежність панелей від керівних органів, «внутрішня» логіка захисту інтересів федерації/ліги тощо). Саме тому в зарубіжній доктрині наголошується на необхідності проектувати дисциплінарні та спорові процедури так, щоб вони гарантували незалежність і неупередженість, а також відповідали стандартам справедливого розгляду, зокрема у світлі підходів до застосування ст. 6 ЄКПЛ у спортивних спорах.

Метою статті є комплексно охарактеризувати особливості дисциплінарної відповідальності у спорті в контексті трудового права, визначивши її відмінності від «класичної» трудової дисципліни та ризики, зумовлені автономією спортивного саморегулювання, а також сформулювати пропозиції для України щодо узгодження дисциплінарних механізмів спортивних організацій із базовими трудовими гарантіями (належна процедура, мотивованість рішень, пропорційність санкцій, ефективне оскарження/перегляд).

Виклад основного матеріалу. Ключовою особливістю спортивної дисциплінарної відповідальності є інституціоналізація дисципліни в рамках приватних структур управління: міжнародних федерацій, національних федерацій, професійних ліг та організаторів заходів. Це створює порядок, за якого дисциплінарні санкції є не просто «внутрішніми заходами на робочому місці», а інструментами, що підтримують спортивні змагання як соціальну та економічну систему. Сучасні науковці характеризують це як приватний правовий порядок, який прагне стабільності та дотримання правил за допомогою регуляторних механізмів, вбудованих у рамки членства та участі. Дисциплінарні реформи ФІФА (включно з посиленими інструментами «непрямого примусу») ілюструють, як спортивні організації розробляють дисциплінарні заходи не тільки для покарання, але й для забезпечення довгострокової стабільності регуляторної системи та дотримання правил афілійованими організаціями.

З точки зору трудового права, така гібридність створює основну напругу: один і той самий акт (наприклад, агресія, домагання, порушення правил доброчесності, вживання допінгу) може одночасно спричинити (1) внутрішні спортивні санкції (непридатність, дискваліфікацію, штрафи, заборони), (2) трудові наслідки (догану, звільнення, розірвання контракту, наслідки для заробітної плати), а іноді (3) реакцію з боку публічного права (адміністративна або кримінальна відповідальність). Ця напруга особливо помітна там, де спортивна дисципліна розвиває квазісудові процедури (розслідування, слухання, апеляційний арбітраж), які нагадують судовий розгляд, але діють в рамках приватного управління.

Важливо наголосити на тому, що дисциплінарна влада у спорті рідко зосереджена в руках одного суб'єкта. Натомість вона діє на декількох рівнях:

- Міжнародні федерації: встановлюють глобальні стандарти дисципліни та доброчесності та забезпечують їх гармонізацію між країнами (часто через зобов'язання «визнання» та «дотримання»).

- Національні федерації: впроваджують дисциплінарні правила на національному рівні, керують дисциплінарними комітетами та проводять провадження.

– Ліги та клуби: застосовують дисципліну у сфері зайнятості/контрактів і можуть накладати санкції на рівні ліги (дискваліфікації, штрафи) на додаток до заходів клубу.

У професійних лігах наукові дослідження вказують на ризики перевищення повноважень та непослідовності: дисциплінарна влада може стати довільною, санкції можуть бути нерівномірними, а процедурні гарантії можуть бути недостатніми, особливо там, де прийняття рішень є високо централізованим (наприклад, моделі типу комісара) і не відокремленим від комерційних інтересів.

Маємо наголосити на тому, що відмінною рисою спортивної дисципліни є те, що санкції можуть бути спрямовані не тільки на окремих осіб, а й на клуби, федерації та навіть асоціації, з використанням важелів дотримання, що є специфічними для спорту (право на участь, реєстрація, доступ до змагань). Підхід ФІФА демонструє, як дисциплінарні системи розробляються як архітектура дотримання вимог – не просто як реакція на порушення, а як механізм, що забезпечує узгодженість та можливість виконання спортивного порядку за межами країни.

При аналізі порушеного питання не можна забувати, що спортивні дисциплінарні санкції можуть покласти край кар'єрі та мати руйнівні економічні наслідки (багаторічні заборони, недопущення до змагань, втрата спонсорської підтримки, виключення з елітних змагань). Тому процедурна сторона не є «другорядною»: вона стає основною умовою легітимності. Сучасні дебати зосереджуються на тому, чи відповідають спортивні дисциплінарні системи принципам, які зазвичай асоціюються зі справедливим судочинством: повідомлення, рівність сторін, неупередженість, обґрунтовані рішення, прозорість та ефективне оскарження.

Водночас наявність апеляційних щаблів (включно зі зверненням до CAS) розглядається як один із ключових елементів, що може компенсувати ризики внутрішньої залежності первинних інстанцій.

З позицій трудового права особливої уваги потребує співвідношення «спортивної дисципліни» і класичної дисциплінарної відповідальності працівника. КЗпП України встановлює базові дисциплінарні стягнення (догана і звільнення) та водночас допускає, що для окремих категорій працівників можуть передбачатися інші стягнення статутами/положеннями про дисципліну. Процедурні вимоги (вимога письмових пояснень, принцип «одне стягнення за одне порушення», урахування тяжкості проступку тощо) формують мінімальний стандарт захисту працівника у дисциплінарних справах. Отже, у спорті виникає практичне питання: коли спортивні санкції

є «внутрішніми» наслідками підпорядкування правилам федерації, а коли вони фактично трансформуються у трудо-правові наслідки (аж до припинення трудових відносин), що вимагає застосування гарантій трудового законодавства.

Окремою є проблема концентрації дисциплінарної влади у професійних лігах та її контролю. У зарубіжній літературі на прикладі американських професійних ліг звертається увага, що надмірно широка та «малоконтрольована» дисциплінарна дискреція керівництва може призводити до свавільних рішень; у таких системах ключовим запобіжником розглядається ефективний механізм grievance arbitration і стандарти перегляду дисциплінарних рішень, а також потреба у чіткіших «санкційних» орієнтирах і публічній аргументації рішень.

Іноземні науковці наголошують, що незалежність – це не лише питання особистої етики, а й структурна особливість того, як трибунали формуються, фінансуються та інтегруються в систему управління спортом. Аналіз О'Лірі (O'Leary L.) показує, що органи вирішення спортивних спорів можуть стикатися зі структурними конфліктами інтересів, оскільки спортивні організації можуть одночасно виступати в ролі регулятора, слідчого, прокурора та – прямо чи опосередковано – розробника структури трибуналу [2].

Проблема загострюється, коли комісії призначаються або перебувають під впливом тих самих інституцій, які зацікавлені в результаті.

Корисною ілюстрацією є дисциплінарна модель у тенісі, описана Лівінгсом і Влодарчак (Livings B., Wlodarczak K.). Вони описують внутрішню систему першої інстанції з можливістю оскарження до незалежного трибуналу і, в кінцевому рахунку, до Спортивного арбітражного суду (CAS) [3].

Водночас автори наголошують на критиці: рішення та процедурні матеріали можуть залишатися конфіденційними, а система, як стверджується, не є прозорою, що викликає питання щодо легітимності та довіри, особливо в тих випадках, коли питання доброчесності впливають на довіру громадськості [3].

Загальний висновок: дисциплінарні системи у спорті повинні балансувати між (а) необхідністю конфіденційності (безпека свідків, розслідування доброчесності) та (б) необхідністю публічно надійного правосуддя. Якщо прозорість є надто обмеженою, дисциплінарні заходи можуть сприйматися як вибіркові, політично вмотивовані або спрямовані на управління репутацією, а не як законні.

Також особливою рисою дисциплінарної відповідальності у спорті є часте використання положень про обов'язковий арбітраж, які часто містяться в правилах членства або умовах участі. Фостер (Foster K.) зазначає, що дисциплінарні

структури у спорті можуть включати режими обов'язкового арбітражу, за яких сторони фактично відмовляються від права на судовий захист [4].

З точки зору трудового права це викликає дві пов'язані між собою проблеми:

– Згода та нерівність переговорної сили. Спортсмени та тренери можуть мати обмежений реальний вибір, якщо участь у змаганнях залежить від прийняття арбітражу та внутрішньої юрисдикції.

– Державна політика та права людини. Якщо внутрішні трибунали не є незалежними або не дотримуються процедурної справедливості, обмеження доступу до державних судів може поглибити дефіцит легітимності.

Це не означає, що арбітраж є негативним за своєю суттю; скоріше, ключовим питанням є те, чи є арбітраж дійсно незалежним, процедурно справедливим і підлягає перегляду, з достатньо обґрунтованими причинами та механізмами оскарження для санкцій з високими ставками.

У контексті нашого дослідження окремим питанням є допінг, а саме «основний приклад» дисциплінарної відповідальності. Антидопінгові дисциплінарні заходи часто є найбільш складним і каральним сегментом дисциплінарної відповідальності у спорті. Такий вчений як Вестон (Weston M.) описує систему, в якій спортсмени підлягають обов'язковому тимчасовому відстороненню, припускаючи, що «вина вважається доведеною», і де провадження можуть ініціювати федерації та антидопінгові агентства.

Вестон (Weston M.) також підсумовує наслідки: у разі встановлення порушення антидопінгових правил санкції є суворими (включно з багаторічною дискваліфікацією), а спортсмен несе важкий тягар у спробах домогтися їхнього пом'якшення [6].

Можливість остаточного перегляду в CAS представлена як центральна риса юридичної остаточності та однорідності системи.

Жукайте і Радке (Zaksaitė S., Radke H.) стверджують, що межа між кримінальною та дисциплінарною парадигмами не є фіксованою: вона визначається характером звинувачення та суворістю санкції. Вони підкреслюють, що коли звинувачення є більш серйозними, а санкції нагадують «покарання», аргументи на користь більш суворих стандартів доказування стають сильнішими [5].

Це має вирішальне значення для спортивного права, оскільки допінг, корупція та насильство можуть бути (1) дисциплінарними порушеннями у спорті та (2) злочинами за державним правом. Взаємодія породжує практичні проблеми:

По-перше, паралельні провадження. Дисциплінарні органи можуть діяти швидко (ризиків щодо права на участь), тоді як кримінальні розслідування вимагають часу.

По-друге, це – докази та процесуальні права. Спортивні органи можуть покладатися на стандарти та підходи до доказів, які відрізняються від кримінальних судів, проте результати можуть бути однаково доленосними.

По-третє, пропорційність та подвійні наслідки. Особа може зазнати як кримінального покарання, так і дисциплінарного заборони, що вимагає ретельного обґрунтування пропорційності.

Тому центральною рисою дисциплінарної відповідальності у спорті є необхідність розробки процедур, які залишаються надійними навіть тоді, коли дисциплінарні заходи наближаються до інтенсивності публічного покарання.

Як ми вже зазначали українське законодавство розглядає професійний спорт як комерційну сферу, що охоплює організацію та проведення спортивних заходів високого рівня з метою отримання прибутку. Водночас у цьому ж контексті підкреслюється, що професійна діяльність спортсменів і тренерів здійснюється з урахуванням вимог Закону України «Про фізичну культуру і спорт», норм трудового законодавства, а також статутних і регламентних документів спортивних та міжнародних спортивних організацій. Ця законодавча формула по суті підтверджує «гібридний» характер спортивної дисципліни в Україні: це не тільки дисципліна зайнятості, але й дисципліна, що впливає з правил федерації/ліги.

Для національних команд українське законодавство також передбачає, що якщо спортсмен (член національних команд) дискваліфікований/відсторонений (у тому числі за порушення правил змагань або норм федерації, або за вживання допінгу), він одночасно виключається з національної команди та штатної команди компетентним державним органом.

Це відображає особливу українську рису: дисциплінарні санкції у спорті можуть мати негайні публічно-адміністративні наслідки (статус у національних збірних), що підкреслює серйозність спортивної дисципліни, яка виходить за межі приватних трудових відносин.

Згідно з КЗпП, загальні дисциплінарні санкції за порушення трудової дисципліни обмежуються доганою або звільненням, тоді як інші дисциплінарні санкції можуть існувати лише для конкретних категорій через статuti/правила.

КЗПП також встановлює основні процедурні вимоги: компетентний орган, строки, вимога письмових пояснень, міркування пропорційності та можливості оскарження.

Однак санкції, що стосуються спорту (дискваліфікація, позбавлення права на участь, заборона на участь у змаганнях, штрафи згідно з кодексами федерацій), не є типовими трудовими санкціями. Це створює практичну напругу в Україні:

Якщо спортсмен/тренер перебуває у трудових відносинах, дисциплінарні заходи клубу повинні відповідати нормам КЗпП (або спеціальному дисциплінарному статуту).

Однак федерація/ліга може накладати санкції щодо права на участь у спортивних змаганнях, які діють незалежно і можуть бути суворішими за трудові заходи.

Як результат, спортивний сектор України часто функціонує з паралельними дисциплінарними механізмами:

- внутрішня спортивна дисципліна (санкції на основі права на участь відповідно до правил федерації/ліги) та

- трудова дисципліна (догана/звільнення та пов'язані заходи відповідно до трудового законодавства).

З огляду на законодавчу прив'язку до правил федерації/ліги у професійному спорті, Україна стикається з тими самими ризиками управління, що й іноземні країни:

Дефіцит незалежності, коли дисциплінарні органи надто тісно пов'язані з керівними органами (структурні конфлікти інтересів).

Проблеми прозорості у справах про добросовісність (наприклад, конфіденційність проти суспільної довіри), як зафіксовано в дебатах про управління тенісом.

Ризик непослідовності/довільності в дисципліні професійної ліги, де прийняття рішень є централізованим, а санкції є нерівномірними.

Питання арбітражу та доступу до суду, якщо внутрішні системи вимагають обов'язкового арбітражу без надійних гарантій справедливості.

Для України це не лише теоретичні питання: надійність дисциплінарних систем впливає на (а) права спортсменів, (б) сприйняття добросовісності, (в) спонсорство та стабільність репутації, а також (г) відповідність європейським стандартам справедливості.

Висновки. Дисциплінарна відповідальність у спорті має гібридний характер: вона поєднує трудову дисципліну (коли спортсмен/тренер перебуває у трудових або наближених до них відносинах) із дисциплінарним режимом, що впливає з підпорядкування правилам федерацій і ліг як умові допуску до змагань. Саме ця «подвійність»

зумовлює багаторівневість дисциплінарної влади та ситуації, коли одне порушення може мати одночасно спортивні, контрактні й навіть публічно-правові наслідки, що підсилює вимоги до правової визначеності та пропорційності реагування.

Для України з цього випливають практичні висновки: потрібне чіткіше узгодження «спортивної» дисципліни (статуту/регламенти федерацій, міжнародні правила) з базовими трудовими гарантіями, особливо у професійному спорті, де законодавство прямо фіксує комплексність регулювання (трудове право та нормативні документи спортивних і міжнародних організацій). Пріоритетом має бути розмежування, коли спортивна санкція є внутрішнім наслідком участі у змаганнях, а коли вона фактично трансформується у трудо-правовий наслідок, – із закріпленням мінімальних стандартів «належної процедури» (прозорі правила, мотивовані рішення, пропорційність, незалежні склади органів, ефективне оскарження).

Література

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 18 грудня 2025 р.)
2. O'Leary, L. Independence and impartiality of sports disputes resolution in the UK (structural conflicts of interest; independence standards for sports tribunals). 2021. URL: <https://d-nb.info/1242366598/34> (дата звернення: 18 грудня 2025 р.)
3. Livings, B.; Wlodarczak, K. Procedural Fairness in the International Tennis Federation's Disciplinary Regime. 2020. URL: <https://www.entsportslawjournal.com/article/856/galley/4251/view/> (дата звернення: 15 грудня 2025 р.)
4. Foster, K., «Global Sports Law Revisited», *Entertainment and Sports Law Journal* 17(1). 2019. URL: <https://doi.org/10.16997/eslj.228> (дата звернення: 21 листопада 2025 р.)
5. Zaksaitė, S., Radke, H. The interaction of criminal and disciplinary law in doping-related cases. 2014. URL: <https://scispace.com/pdf/the-interaction-of-criminal-and-disciplinary-law-in-doping-269nzzanku.pdf> (дата звернення: 18 грудня 2025 р.)
6. Weston, M. A. Doping Control, Mandatory Arbitration, and Process Dangers for Accused Athletes in International Sports. 2010. URL: <https://law.pepperdine.edu/dispute-resolution-law-journal/issues/volume-ten/weston-article.pdf> (дата звернення: 18 грудня 2025 р.)

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025